

*Állt, majd közelebb jött. Senki se szólt még,
iltott valami ös-idegenség: várni!
Am az öcsémben nincs ilyen érzés. Hangja
szóla a csöndben: „Né csak! katona... bácsi!”*

*... Eltelt az idő. Futottak gyorsan az évek.
Büszkén, szabadon, szépül az ország,
s tudjuk, hogy a sorsnak vermébe verő fényt
— mint nekünk akkor — szövjet katonák hozták.*

TARJÁN ISTVÁN

A savószemű ember

Két esztendeje ismerkedtem meg vele. Nyáron. Éppen az aratás munkáinak a dandárjában.

A nemrég megalakult megyei tanács, ahol akkoriban dolgoztam, küldött le a falujába: ellenőrizzem, rendben, időben vágják-e a gabonát? Hivatalos úton voltam tehát, hivatalos feladattal. A hivatali ember biztosságával, de egy kicsit izgatottan is: jól teszek-e eleget a megbízatásnak?

A falu jegyzője — mivel akkor még nem volt községi tanács — pontosan elkészített, negyednaponként helyesbbitett statisztikai kimutatásokon magyarázta el, hány holdon áll még lábón a kalászbán ringó kenyér.

— Itt úgy látom, a végső rohamra érkeztem — jegyeztem meg, mivel a térképen, amely a falu 34.000 holdas határát ábrázolta, a gombostűre erősített kis zászlócskák is gyéren jelezték: nem sok helyen kell már munkába állítani a kaszásokat.

— Két-három nap és kepékben az áldás — nyugtatott meg az ötvenfeléjáró, jóbeszédű bíró, akivel hamarosan összebarátkoztam a jegyző irodáján. Világlátott ember, Franciaországban is volt a harmincas évek derekán. Inkább városban volna a helye, mondta, de hát az asszony itt született, itt is akar meghalni; ezért maradt ő is és elvállalta a bírói tisztet, ami a 8 hold földje mellett neki, aki idegen országot is megjárt, nem esik neheze.

— A párttitkár? — kezdtem nála a kérdezősködést a falu vezetői felől.

— Az? A Tóth Ferenc?... Nem idevalósi... Hevesből települt a faluba. Kubikos volt a Felszabadulás előtt. — Hangja hordozásából valahogy kiéreztem, hogy különös ember iránt kíváncsiskodom, s hogy nem komája a bírónak.

— Hol beszélhetnék vele?

— Hát, vele csak késő este... Egész nap a határt járja.

Itt éledezni kezdett bennem a felelősség. Ha a párttitkár a határt járja, akkor annak oka van. A határban elintézendő oka. S mivel engem sem grafikonokat, hanem a határban lévő gabonát, munkát küldtek ellenőrizni, egyszeriben magam előtt láttam az egész 34.000 holdat, sárgáló búzatengerével.

— Milyen lehet ez a párttitkár? — próbáltam elképzelni, s szinte ösztökélt a kíváncsisággal terhes felelősség: menj utána, ki a határba, ott majd megismerheted! Mellette a helyed!

— De hol lelem most meg? Hiszen ekkora határ minden dülőjét bejárni kocsival is legalább másfél-két nap. S a nap bevonta már sugárdárdáit, vörös korongja ott ereszkedik alá a nyárfaliget mögött, ahonnan enyhe fuvallatokban küld langyos cirógatást, a füledt irodába az alkonyi szél... Töprengek, vívódom magammal, mennék is, de a józan ész várakozásra int.

A bíró már hazament, a jegyző vonalkáz egy hatalmas ív papírt, a két segédjegyző pedig úgy beletemetkezik az írni-valóba, hogy nézni is rossz. Tudom, hogy miattam ilyen serény a munka, mert most én vagyok a mumus, a felsőbb közigazgatás embere, én vagyok a megyei.

Eszerevénülül el is hagyom az irodát, ahol már túlórában dolgoznak a nadrágos emberek. Megyek be a kisbíró szobájába, a kapu mellett, ott legalább a falu híradásának leplezetlen őszinteséggel végzett ténykedését nézhetem, ami ugyan nem áll másból, mint az egymásra sűrűn következő ásitózásból.

Mokány emberke ez a kisbíró. Lehet úgy harmincéves. Ő az, akinek a faluról mindent kell tudnia; hiszen nap, mint nap megjárja akár kerékpáron, akár gyalog az utcákat, udvarokat. Ő nemcsak azt tudja, ami a hivatali papírokon rajta van, hanem azt is, ami azok mögött van, egyszerűen: ami a faluban történik. Kerülgetem is kérdéseimmel, hogy kitudjam belőle a falu állapotát, de körülbelül úgy vagyok vele, mint amikor életlen késsel lát neki az ember a kenyérszégnek. Villog a penge, villog, de a kenyér csak behajlik puhan, egy-két hejdarabokra letöredezik, de attól szegetlen marad még a kenyér. Az én emberem kurtán válaszol, rövid szóval, világért sem mondhatnám róla, hogy nem a kérdéseimre felel. Egy-kétszavas tömondaival azonban csupán a kíváncsiságomat ébreszti, de nem elégíti ki.

— Tóth Ferencet ismeri? — vágok végre telibe.

— A savószeműt?

— Nem! A párttitkárt!

— No, azt gondótam én is!

Sejtem, itt valami hibádzik a párttitkár személye körül, ha így becézik, és töröm a fejem, hogyan nyújthassam ki a beszélgetést, akár a rétestészát, anélkül, hogy folytonossága megszakadna. Most már nem is a falu érdekel, hanem a párttitkár, aki a határt járja, s akit savószeműnek csúfolnak. Érzem, ebben a kenyérszatában ő ott harcol valahol elől és támad, kivéd, intézkedik, parancsol. Rajta múlik, hogy ez a község lemarad-e, vagy sem, hogy a varjaké lesz-e a hirtelen érett gabona nem kis hányada, vagy az idejében kézben fogott kaszával meg lehet-e előzni a szempergést?

— Mért hívják úgy Tóth Ferenc elvtársat.

— Hát. Csak. Mert olyan a szemé. Akár a savó.

— Mindenkinék nem lehet bogárfekete a szemé!

Abbíztos!

— Szigorú ember? — tapogatok, mivel a savó és a szigorúság között valami összefüggést gyanítok.

— Háát!... Affenitudja. Az is, nem is... Szóval — s lehajol ültében a hokedliről és nagy körmével piszkálgatni kezdi bakancsa orrának hajlatában a szürbe cserepesedett szürke port. — Szóval, amolyan rabiátus ember. Az nem enged a huszonegyből... Mit veszekedett a multkor is a jegyzővel, mert nem csinálta meg időre a gazdalajstromokat!

— Magával még nem veszekedett? — kínálom cigarettával, hogy közvetlenebb legyen.

— Velem nem szokott... no, nem mondom, az aratás első napján elfelejtettem a piactérre kivinni az élgazdák tábláját, amelyekre föl vannak írva, hát akkor leszidott istenesen... Hogy azt gondolom én, most is a multban vagyunk? Hogy a kisbíró csak dobol, aztán fát vág a jegyző úrnak? Az a világ elmult, aszonta. Ma a kisbíró is éppúgy a falu hivatalnoka, akár a jegyző. Nem is kisbíró, aszonta, hanem hivatali segéd.

Fújja a füstöt, és nekem úgy tűnik, mintha a füstkarikák mögül egy éles szempár figyelne: savószem.

— De a bírónak is magadta a minap. Aszongya neki itt a folyosón, hogy világméretében csak úgy lehet gondolkozni, ha elsőbb a házunk, a falunk tájkával vagyunk tisztában... mire mondta, mire nem?, csak úgy meg ütötte a fülemet, amikor mentem a jegyzőhöz.

— Affene? Ilyen veszekedős ember?!

— Szóval, nem éppen veszekedős. Nem kiabál az. Sőt, inkább alig hallani a hangját. De avval a szürös szavával mindig úgy vág, mint a vasvállal. Meg a szemével... Avval a savószemével,

— Képzelem, mennyire rettegi a falu!

— Őtet?... Már aki! A kulákok igen! Azok ki is gyúrnák a kis ember belit!

— Kicsi?

— Hát nem nagy. Olyan rendes. Szóval, olyan alacsonyás... Három kulákok ültetett le a télen. Feketevágáson érte őket. Mert észrevette, mert ő mindent észrevesz. Mert mindig a falut járja. A párhelyiségben csak este lehet rátalálni, de akkor akár hajnalig is... Ő még azt is tudja tán, hogy hányat tojott a Baesóné kendermagosa.

És... a dolgozó parasztkok szeretik!

Azok? Mán hogyne?... Amóta ő a párttitkár, van itatóvályú a delelőn, a kenderföldek mellett duzzasztó a patakon. Meg napközink is van... Csak a henye embert nem szereti. Annak a nyakára lép. A tűzörségen is az aratás

első napjában 24 férfi teljesített szolgálatot. Fölváltva, de egész nap csak feküdtek, meg kártyáztak, csak kettő volt a toronyban, figyelni a határt. No, neszeztet is velük, hogy férfiembernek kaszánál a helye. Nyolcat hagyott meg belőlük a feckszékűkhöz. Aztán este összehívta az emendéeszt és most asszonyok pótolják a tizenhat férfit.

Eszmélni kezdek. A megyei tanácshoz aratás előtt csaknem minden községből jött a sürgető panasz, hogy nincs elegendő munkaerő. Főleg kaszásokban a hiány. Ebből a községből, amelyik a megye legnagyobbjai közé tartozik, mindig csak arról szólt a hivatalos értesítés: rendben van minden.

Odakünn, az utcán már elment az ablak előtt a gulya, konda. Elnyújtott, szagztatott tehénbögés jelzi, egy-egy kapunál, hogy beállt az est. Süldők kornyicalása, malacok jeltitása, sivalkodása adja meg a falu alkonyatának hangulatát. Néhány paraszt már megkezdte a hordást és a vastagon rakott szekerek finom zizegésével sűrűlják a községháza előtt lombosodó fákat. A határ megmozdult a falu felé.

Állok az ablaknál. Nézek kifelé. Most, hogy ennyi mindent hallottam a párttitkárról, kisebbségi érzésem támad. Hogyan állom meg mellette a helyemet? Én a megyétől vagyok, ő pedig csak egy falu vezető embere. S mi tagadás, ha világméretben nem is annyira, de én mégis 109 községre szabott, amolyan megyeméretben gondolkodom. Hogyan tudok eligazodni egy-egy dűlő dolgában? Különösen, hogy a párttitkár ilyen rabiátus ember! Ha nincs is joga leszidni tájékozatlanságom miatt netán baklövést követnék el, de ilyen fontos megbízatásban ötödik keréknek lenni, bántja az ember önértékét, no!

— Szabadság! — hallom a hátam mögött.

És ott áll a petróleumlámpa fényében a savószemű ember. Megismerem, inkább megérezem, hogy ő az.

Zsírfojtos kalap a fején, egyszerű, olcsóbb fajta ruha rajta, lábán porosbakancs. Kezében újság. Fölmérem telőtől-talpig, s kalapjának árnyékotvető karimája alatt keresem a szemét. A savószeműt. Arca barázdált, felfelén mély árnyék a pofacsont alatt, állá előreugrik és bronzra égett bőrnek háttéréből, mint sóprú szűr előre a napszitta sörtebajusz.

Kezet fogunk. Bemutatkozunk. És hát nincsen a szemében a savóra-célzó semmi különös. Közönséges szürkészöld szemek.

— A megbízólevelét kérem — mondja.

— Az elvtárs bizalmatlan? — kockáztatom meg, mivel neheztelek rá, mert csalódtam a szemében.

— Még a megbízólevél után is — szűri a fogai között, ahogy visszaadja a pecsétetes iratot. — Persze, így már nem annyira.

Olyan természetesen, szinte hangsúly nélkül beszél, hogy megdöbbenek. Csak, mintha a szeme villana egyet. Mégiscsak van valami ebben a falucsinálta jelzőben.

Most feküdjék le a vendégszobában, mert hajnalban indulunk a határba — adja ki az ordret. Nyomasztó, ahogy érzem, nemcsak a szemével, de a bajszával is figyel.

Nem jön álom a szememre. Elöttem a végtelen határ, ahogy hullámszik, viharzik, az őrtoronyban pedig emendéesz asszonyok figyelik, nincs-e tűz valahol. A falu szöszmötélő esöndje rátelepszik a mellemre, a nyitott ablakon keresztül nyalábban hordja be a szellő a mezők, tarlók jó illatát. S hallgatom a tücskök ciripelő muzsikáját... Hánykolódom és azon veszem észre magam, hogy menekülök. Menekül a fantáziám egy nyomasztó képzettől. Akárhova fordulok azonban, akármerre terelem gondolataimat, csak a párttitkáriba botlik képzeletem. A megismerkedés előtti elképzelés róla erősebb, mint amit a valóság látatott rajta, s fölgyújthatom a lámpást, könyvet vehetek a kezembe, — csak nem tudom kivenni gondolataim közül.

Gyötrő éjszaka. Tervem, hogy miképpen végzem határjáró munkámat, szándékom, hogy a még csecsemőkorát élő megyei tanács képviselőjében ne valljak szégyent, mint valami gyenge fodor a hullámszásba jövő víz színén, beleolvad egy erőteljesen sodró áramlás tarajzásába; amit eddig a párttitkárról hallottam, az a pár szó, amit mondott nekem, sejteti, nem lesz könnyű a dolgom.

Latyakosra izzadom a párnám, csak fetrengök, amikor erőteljes kéz eszméletre ráz.

— Kicsit korán van, de mennünk kell — üdvözl. — hogyan aludt?

— Nem jól — találom meg a hangomat.

— Látom. Vizes a vánkosa. Csípték a poloskák? — s szigorúan merednek rám kese bajszának sörtét.

— A poloskák? — nézek végig hirtelen meztelen végtagjaimon. — Nem, nem csípett semmi.

— Mert egy hónapja hólyagosra mariak egy újságíró. Azóta kiciánoztattam a szobát... No igyék, aztán gyerünk — vesz elő zsebéből egy kis lapos üveget. — Kisüsti. Reggeli majd a kocsin lesz.

Ezzel elmegy, én meg kábán szedem magamra ruháimat és mintha nem is érezném, ahogy marokkal pacsolom arcomra a mosdóvizet.

A kapunál vár rám.

Gyujtson rá! Nem tud csavarni? No, majd én. Tessék! — Nyálazom meg a kezembe nyomott cigarettasodrást.

Elláll a fogat. Amolyan se-hintó, se-kocsi. Féderes. A község hivatali embereknek fönttartott könnyű kerekes alkotmánya. Két jöltáplált csikó topog a rúdjánál.

— Megpatkoltattad a Mancit, János? — fogadja a párttitkár a kocsist, de már emeli is a ló hátsó lábát. Ellenőrzi.

— Mehetünk — és kirobogunk a faluból, neki a határnak. Kezdem magam összeszedni a friss, jó levegőtől a határ végtelenségének láttán. A kukoricák, mintha üdvözölnének, ahogy a nap csókjától gyémántosan csillog levegükön a harmat. A tarlón sorjában rakott képek, akárha sárga mellényen aranyból sodorintott güllügombok.

Kissé hátradőlve az ülés támlájának, fürdettem arcom a reggeli verőfényben. Félszemmel azonban rápislogok a párttitkár, aki mindössze ennyit mondott még, előhúzva az ülés alól egy szakajtórúhába bugyolált eszményt: „Reggelizzék meg!” Különben rám sem hederít, de úgy nézi a terméses mezőt, tán az egerésző ölyv sem fürkészőbben. Nem úgy ül az ülésen, ahogy valamikor az urak szokták, mint most én is, hátradőlve, hanem féloldalasan, egyik lábát a hintó peremére téve balkezevel a kocsiülés támláját fogva. Úgy, mint aki nemcsak ura, de gazdája is ennek a határnak. És jár körül a szeme, szinte keresztülvág, ahogy körbe pásztázza vele a körülöttünk küllöző földnyelveket.

— Erre rendben volnánk. Gyerünk a gépállomásra.

A gépállomás a falu határában van, de idelátszanak a traktorok, cséplőgépek, amelyek, mint valami ormányukat vesztett, szomorkásan álló elefántok sorakoznak a nagy udvar közepén.

— Rendben vagytok? — szegezi rá a fiatal telepvezetőre bajszának dárdáit a párttitkár.

— Rendben, Ferenc bátyám.

— Mind a hat gép?

— Mind.

— Hadd lám — és megy föl a verőre, benéz a dobba, végighúzogatja kezét rovátkás bordáin, megforgatja a hajtókereket, megráncigálja a páternoszter sajkáit, megpöcögteti a léchevedereket.

— Az öreganyátok kinyját vagytok rendben! Mi ez? — mutat egy hevederre, amely tán tavaly eltörött, s most hevenyében rávert pánt fogja össze. Rázza, rázogatja, a gépállomás vezetője szégyenlős nyugalommal figyel, valahogyan úgy, mint amikor a kisdíáknál észreveszi tanítója a füzetében kivakart pacni helyét.

— Ezt kicseréltesd! Tízperces munka az egész. Így be ne jöjjetek a faluba, mert kiverlek benneteket. Azt hiszed, cséplés közben állunk majd félórát, mikor itt a bognárműhely, és most pár napig úgyis csak a napot lopjátok?

— Nem egészen úgy van az, Ferenc bátyám.

— Csak ne beszélj, ha nincs igazad! Ezt tanultad télen a szemináriumon? — korholja úgy a most már pironkodó fiatalembert, ahogy talán az apánk szokott bennünket ennyi melegséggel.

Jó két óra múlva megyünk tovább, Addig én sutba hajítottam minden felsőbb közigazgatási mivoltomat, annyira iskolásgyermeknek éreztem magam Tóth elvtárs mellett. Hogy mi mindenre kiterjedt a figyelme! Még a mentőládát is megnézte: kötszert, sineket, pálnikát, mivel ájulás esetére azt is előírja az utasítás. — Aztán meg ne igyátok! — fenyegette meg szigorúan az ott tibláláló nyakigláb traktorost.

A határ megélenkült. Kocsik poroznak el a dűlőutakon, s a földeken pirosbarnára sült hátaikon táncolt a napfény.

— Most elmegyünk a Duna felé, onnan kezdjük ellenőrizni az aratást.

A parlamenti nyárfák ezüstös teje, tömörzöld vonulata jelzi a folyamatot.

— Megnézzük a cigányokat aratnak-e!

— Miféle cigányokat?

— Hát a mi cigányparasztjainkat. Két esztendeje rájuk jött a devla, hogy nekik is föld kell, mert ők is demokraták. Elég volt az ürgehűsből meg a dögtikből... Kaptok, de műveljétek meg. Ott kaptak a Duna mentén 8 holdat. A legjobb földek. Áradmányos talaj... De baj van velük mindig. Nehéz nép. Tavaly alig tudtam őket összehozni az aratáshoz. Hiába, nem szókták a mezei munkát. De a fiatalja már átvedlik. Nem látta a gép-állomáson azt a barnaképut? Egy éve traktoros. Ő már vissza sem menne a péróra, a cigánytelepre, ha erőszakolnák se. A faluban kerítettem neki lakást. S most már nősül is a gyerek. Magyar lányt vesz el. Persze, az anyja még eljárogat a házakhoz, pedig ez a Máté gyerek megtiltotta neki — s úgy beszél a cigányjairól, mintha egyedüli problémája csak a cigányok sorsa lenne...

De mi ütött belé? Föláll a tempósan haladó hintóban, megkapaszkodik a kocsijás támlájában és mint valami hajóskapitány, mereven néz előre.

— Hajts, János! — parancsolja.

— Baj van? — kíváncsiskodom.

— Nem látja? — s mutat előre kinyújtott jobbkezevel... De hol láttam én ezt a pózt? Igen. Megvan. Bem tábornokot ábrázolják így festményeken, szoborban. Bem tábornok! Tetszik a hasonlat. Az sem volt idevalósi, s mégis, hogy harcolt a magyar szabadságért. S Tóth Ferenc, a kicsi, a savószemű, a párttitkár sem ebbe a faluba való, és hogy harcol érte. Bíbelődnek a hasonlattal, de már sürget.

— Látja már?

Akácfaék szegélyezte mesgyék, határszélek, kukoricák, kepek. távolabb a Dunát szegélyező nyárfák, majd bokrok, a gazdag határ; most mit mondjak neki, hogy mit látok?

— Ott, a két sor galagonyabokor nyiladékaiban áll még a búza.

— Ahá, látom már.

— A cigányok búzája... Hajts, János!

És nyekkenek vissza az ülésre, úgy nekilődül a két csikó.

Árnyas fűzfák, közöttük fehérség villózik. Apró házak falai. A cigánytanya.

— Na megálljatok, az anyátok. Hé, Ráfáel! — kiáltja be a fűzek alá, alig áll meg a koci.

Most már tisztán látok én is. A hús árnyék enyhében hat-hét, ingregatyára vetkőzött cigány veri a kártyát. Körülöttük villogó szemű-fogú asszonyok, lányok az alacsony törzsű fáknak támaszkodva figyelik a játékot. Odább, a Duna parton ragadt pocsettáiban meztelen lurkók fogdossák az ebihalat.

A kiáltásra szétrebbenek a kártyások, mint a tiloson ért határdézmáló gyerekek, ha csosz lepi meg őket. Közülük a láthatóan legtekintélyesebb föláll, kalapját kezébe kapja és ártatlan mosollyal jön felénk.

A kis Bem — mert számomra már az — ugrik le a kocsiról.

— Az anyátok krisztusát, te Ráfáel, miért nem arattok? Hát ezért kellett nektek ez a jó föld? Hogy fele kiperegjen a szemnek? Aztán óbégassatok a télen, hogy nincs kenyeretek!... Gyertek csak ide ti is — és szavára megidul inget-gatyát igazgatva a többi cigány.

— Jáj nagyságos párttitkár elvtárs! — kezdi Ráfáel, aki úgy látszik, a vajda — ilyen mélegben ném léhét áráttni!

— Hát? Talán majd télen, mi? — pattog a párttitkár.

— Nem fog az á kászá se — s a többi kórusban ráümmög a vezetőcigány kifogásaira.

— Nem-e? Amiket tavaly kaptatok? Megkalapáltátok?

— Meg, instálom.

— Na hozd csak elő azt a kászát te Ráfáel. Meg ti is.

S hozzák, ki igyekezettel; aki a szemtől távolabb van éppencsak hozza.

— Maga tud kászálni? — kérdi tőlem hátrafordulva, halkán.

— Kicsit.

— Nem kicsit! Jól!

— Nem.

— Vigyázzon akkor a lovakra! János! Gyere csak!

S kezébe vesz egy kaszát, a kocsiséba is belenyom egyet, aztán viszi az egész cigánytelepet a búzatáblához.

— Nem fog a kasza Ráfáel? — s végignézi a cigányvajdát, hogy az alig győzi kapkodni a szemét.

Beleáll a táblába, mögéje János, a kocsis. Még öt kasza marad, Ráfáel áll János mögé, pedig senki nem mondta neki, aztán rövidesen mind a hét kasza suhogva dűti a keményszárú kenyérnekvalót.

Fenésig vág a pártitkár, akkor odaszól Ráfáelnek:

— Vedd át! De előbb fend meg!... Hogyan fogod azt a pengét? Nem megmutattam tavaly? Már elfelejtetted?... Ugy. Csak érzéssel.

Aztán összehívja az egész aratóbrigádöt.

— Ide figyeljétek! Ha holnap estig nem aratjátok le ezt a nyolc holdat, többet nem lesz földetek! De ürgészni sem mehettek! Megértettétek? ... Ha pedig valakit kolduláson érek a faluban, vagy kószálni a határban, hát az meg se álljon a hetedik megyéig... Megértettétek? Ráfáel, vedd meg még számolok! Látod, mennyi szem pergett már ki? Ha kevesebb kenyér jut a gyerekeiteknek, hát te vagy az oka Ráfáel!... Szalonnátok van?

— Jáj nágyaságos...

— Csak ne óbégassatok! Előlegbe kaptok tíz kilót. A kishíró délután kihozza... No, vágjátok!

Darabig nézi a füstös népet, egy-két menyecskének megmutatja, hogyan kell csomózni kévére a kötelet, aztán a kocsin terem, de még sokáig hátrafordulva szemléli a cigányok aratását. Mintha mosolyogna is. Savószeme legalább is ravaszkas lesz, és a bajsza végét is mintha pedzené valami egyhe rángás.

— Nehéz. Nehéz nép... Persze, érthető — mondja magyarázólag. — No, nem is sokáig lesz ezeké a föld. Jövőre tégláégető-üzemet tervezünk ide, a Duna partjára. Oda jók lesznek. Kitűnően értenek a vályogvetéshez.

— Nem volt egy kissé erős hozzájuk az elvtárs? Amikor megfenyegette őket? — mondom, szinte meggyőződés nélkül, hogy lássa, én is találok valami féle hibát, és éppen őbenne.

Erős? Hmm... Hát hogy gondolja? Ez harc, fiam — s jólesik, hogy így szólit. — Kenyérharc folyik most. A minél több gabonaszemért. Vagy maga nem tud a kormányrendeletéről? — Nesze neked, megyei, bánom, hogy belekotnyeleskedtem a dolgába. — Most van a roham. Rohamnál pedig nincs idő magyarázkodásra. — Itt eszembe öltik, hogy főhadnagy fia van a pártitkárnak: ezt tőle tanulta. — Majd sor kerül még arra is. Békésebb napon. Ősszel. Két tanítót már beszerveztem. Megtanítják írni-olvasni az egész cigánytelepet... Mit gondol, ha én most szemináriumot tartottam volna nekik, felóra mulva mehetnék vissza megint közéjük — kártyázni.

Nincs már nehéz dolgunk. Csaknem mindenütt képekben a gabona; ahol még lábon áll, ott már aratnak. S nincs olyan tábla, ahonnan meg ne süvegelnek Tóth Elvtársat. Ő meg csak megböki a kalapját, és savó szeme szinte rajta úszik a határ végtelenjén.

— Balra, János! — és áthajtunk egy tarlón.

Tán másfélholdnyi földön nekifeszült izmokkal tempóz a kaszával egy harminckörűli férfi. Mögötte serényen hajlong asszonya, a tarló szélén hároméves-forma gyerek majszol valamit a földre hanyt göncön... Látszik rajtuk, sietős a munka, kapkodós, mint ahogy egyesben aratóknál szokott lenni.

— Későn kezdte neki, Gábor! — törtet a kaszás felé a szürke kis emberke. — Mit vackósz ezzel a másfél holddal? Mért nem adod be a téscsésébe?... Hány napot kaptál?

— Kettőt.

— Kifizetődik ez, Gábor? — markol bele a porhanyó földbe. Ujjai résén leszítálja, ami nem búza és kerges tenyerén ott szomorkodik öt-hat szem. Búzaszem. — Mit gondolsz, hány kiló hullott ki az érett kalászköböl?... Hja., hogy a vasút nem engedett el előbb?! Gábor, a vasút az vasút, a föld az föld. Vagy, vagy!... Te meg Őrzse mért nem adod be ezt a gyereket a napközibe? Nem fáj a szived érte, hogy egy-maszat, no nézd csak?! — s nagy tarka zsebkendőjével letörülgeti a gyerek szája kerületit, mivel a csöppség.

úgy látszik, megkóstolta a földet: ehető-e? — Hát csak gondolkozz Gábort! Most persze a vasútnál sem kapod két napig a fizetést.

— Szabadságba vettem ki.

Szabadságba. A szabadság a pihenésé Gábor! Tönkre mész így időnapelőtt! Félmunka itt; félmunka ott, kapkodsz, aztán észre sem veszed, már fél-ember is vagy!

Amaz áll lesütött fejjel, lába előtt a kasza, mint valami meghajtott zászló.

— Erről még beszélgetünk, Gábor. De veled is, Örzse — nyújtja bütykös kezét, és már a kocsin vagyunk megint.

— Ez is nehéz eset, de jövőre nem arat Fábián Gábor, az biztos. Bontja a vasútnak. Fékező.

En csak hallgatom, a lovak ütemesen hidarják a tempót, s a nap szinte okádja a tüzet. Tóth Ferencnek a szeme sem rebben.

— No, ebből is tanulhat — és megáll a kocsi egy háromholdnyi búzatábla mellett. Három kaszás vágja a rendet, egy idősebb, két fiatalember. Ahogy meglátnak bennünket, az élkaszás kiáll, előre inti a következőt, ő pedig jön felénk.

Hatalmas, ölestermetű ember. Negyvenötéves, ha lehet. Szinte agyonlépi a kicsi embert, amint a tarlón összetalálkoznak. Kezelnek, én is ott inaskodom a kézfogás ceremóniájánál. Itt a kézfogásnak igazi jelentősége van, s hiába, nem tanulja meg máról-holnapra az ember.

— Kicsit megkéstünk, titkár elvtárs — kezdi mondókáját a nagyszál ember.

— Látom, Kecskés gazda. Sok a veszteség?

— Még nem pörög nagyon, ez amolyan egy-két nappal később érő búza — és benyúl a lábom álló gabonához, leszakít egy-két kalászt, és ütögeti a tenyeréhez.

— A kapások?

— Innen odamegyünk. A kukoricához... Higgye el, nincs megállásunk... Mivel az idén is első akarok lenni.

— Ezt el is várjuk magától. A műcsikó bevált?

— Be az mosolyodik el a másik. — ott van a fák alatt. Ne Manci, ne — és egy-egy göröngyöt hajít a szépnövésű csikó felé, hogy az megugrik, körbedobogja a kocsit, majd remegő lábbal odasimul a kocsi belsejéből szénázgató anyja mellé.

— Gúnyolódnak még a szomszédok?

— Már nem. Eleinte igen. Hogy a műcsikó nem is zabot, hanem talicskaszeget eszik.

Nevettek. A párttitkár halkán, mint aki ritkán szánja rá magát a mosolygásra.

— Próbát nem csinált? — veti hirtelen a kérdést Kecskésnek, miközben dörzsölgeti a kalászt, szagolgatja, el is roppant a fogai között egy szemet.

— Nem, de meglesz a tizennégy, tizennégyötven.

— Nálunk tizenhatra számítanak.

— A téeszben?

— Ott... Tegnap elverettünk két kenét, annyi jön ki... No, jó munkát — nyújtja parolára hirtelen a kezét, megbillenti kalapját, és megyünk a kocsi felé, Kecskés gazda pedig — hátrasandítok — inge ujjával beletöröl izzadó homlokába, letép egy marék kalászt, simogatja, rázogatja; veregeti, szemelgeti; belefűl; s mint valami kincset, galambfiókát, fölfelé tartott tenyerén tartja a nap felé a kimorzsolt szemet.

— Nincs melege Kecskésné asszony? — kiált le még a kocsirol Tóth elvtárs az ölesdereké asszonynak, aki a tábla szélén csavargatja a szalmakötelet.

— Hát téltre is maradhatott volna ebből a melegből, titkár elvtárs — mosolyog az asszony utánunk.

— A legjobb középparaszt. Tizenhatholdas. Tavaly mintagazda lett. Élén jár mindenben. De az idén lefőzik a téeszesek. És ezt nem fogja kibírni ez a jódolgos ember. Hogy másutt jobb eredményt érjenek el. Séríti a kecsvágást. No meg, okos ember ő. Fog az újra, a fejlődésre, a nagyobb hasznot hozóra... Meglátja, egy-két év, tán annyi se, és Kecskés gazda önként jelentkezik a termelőszövetkezetbe... Persze, addig még tanítanom kell. Most csak darazsat dugtam a fülibe. A tizenhat mázsát. Hadd donog-

jon benne — és képzeletben látom, ahogy ez a szépszál Keeskés József bekopog Tóth Ferenc parttitkárhoz, és azt mondja neki: „Belépek, elvtárs!”

És álmodozom erről a mi gyönyörű, természetes jövőnkéről, de Tóth elvtárs csak nem hagy békén. Visszazokkent a valóságba, ide a határba, erre a kaszátuhogtató esataterre.

— Megállj Bige, az anyádistenit, idén nem fogsz ki rajtam — rágja a szót, és sejtet mergének okát, mert egy ötholdas búzatábla felé kanyarodik a kocsin. All a búza, a kalászkok tömött fejüket kókadtan hajtják meg, és sehol ember, aki vagná.

— No megállj, Bige! Embert nem kapott, nincsen, de ő nem jönne ki... A piszkos kulák. Persze, beteg. Lerugta a ló. Tavaly meg mellhártyagyulladásban feküdt aratáskor. De akkor még volt kaszás... Most nincs. De azért nem jönne ki...

— Ha egyszer beteg — mintha védeném.

— Beteg? Nem lát itt összefüggést a tavalyi meg az idei betegség között? Hogy éppen aratáskor esik baja?

— Van olyan bolond, aki megrugatja magát lóval?

— Olyan ritkán akad. De várja meg a végét.

Dél felé jár már, az ég mezeje egy láng az egész. Megyünk vissza a faluba.

Állj meg, János! — és a nagykocsmá előtt megállunk. — Ide bemegyünk, elvtárs.

Illó ez? Mit szól a falu, hogy a parttitkár meg a megyei kiküldött kocsmázni jár ilyen dologidőben? — okvetetlenkedem, de ő csak legyint, szinte bosszúsan.

De nem áll meg a söntésben, az ivó mellett, csak éppen megböki kalapját a hájas kocsmáros felé, hogy ennek előnti a vér az arcát, szemét, és csak megy befelé, a hátsó ivóba Tóth elvtárs, a kis Bem, a parttitkár. Az ajtóban hirtelen megáll, majd átalessem rajta, és valóban savó a szeme, ahogy tekintetét a hús szoba sarkába veti.

Odabben hatan isznak. Az asztalon teli üvegek. Öten ülnek, a hatodik áll előttük, látszik rajta, valami kuján mondat közepét harapta el, ahogy meglátott bennünket. Hatalmas, öles ember, nincs több harmincötévesnél. Vállán keresztül hátranéz, aztán a széknek támasztott botjáért nyúl esellenül, bicegve, aztán meggörbedve lehajol egy teli poháráért. A velük szemben ülők tétován kezelnek rá a pohárra.

Tóth elvtárs nézi őket egy pillanattig, közben rám is tekint, aztán megfordul, s már ki is megyünk, a kocsin.

— Hát ezért mentünk be elvtárs. Az a bicegős a Bige. Akit lerugott a ló. A másik három szintén kulák. A két szélső, ott az asztal mellett, közép-paraszt... Keményebb dió a kető, mint az a négy. Mert az a négy tiszta előttem. Bige a legtisztább. Szóval, hogy tudom: kicsodák hogyan harcolnak ellenük...

Megebédelünk, aztán a községházán összegezzük a tennivalót. Megkérdelem, hogy segítsen a jelentés megírásában.

— Irja — és diktál. Mondja, én írok. Olyan szabályos jelentést mond tollba, amiből nem marad ki semmi. A végére odairatja: „A megyei tisztiorvos kiküldését kérem sürgősen!”

— Minek? Járvány? — kapom föl a fejem, hiszen ilyesmiről nem tudok.

— Még nem. De lehet belőle. Annak akarom elejét venni. Megvizsgáltatom a Bige lábát. Mivel nem bízom ebben a mi orvosunkban... De hét lakat alatt őrizze ezt a titkot... a tisztiorvost, megértette?

— Meg — csinosítgatom a jelentést, ő pedig belemélyed az újságba, szinte odaszegezi a szétnyitott lapokra szemét, bajszát, állát.

Elnézem darabig, s a jelentés végére feltűnően, bekezdéssel odaírom: „Javaslom a Megyei Tanács Végrehajtóbizottságának, hogy a hivatali dolgozókat küldjék ki Tóth Ferenc elvtársához, ügyintézés tanulni.” Aláírom. Összehajtogatom az ívpapírt, és teszem el.

— Kész? — vágja föl a fejt a parttitkár.

— Igen — bizonytalankodom, mi lesz, na az elkéri. Az utolsó mondat miatt.

— Hadd lám — és elolvassa. Megrándul arcizma, rám szúr a tekintete, aztán az írásra: „Ezt a marhaságot minek írta ide?”

— Nézze, Tóth elvtárs — magyarázok, mondom, amit csak tudok. Hogy milyen nagyszerűen csinálja, hogy milyen jó lenne, ha mindenki így csinálná. Látom rajta, unja, hát kérdezem.

— Hol tanulta? Nem fárad el, hiszen mindent egyedül végez?

— Hogy hol tanultam? — a szeme valahol messze jár. — En ezt még ott tanultam fiam a köpködőn, kubikos koromban. Amikor fölfordított talicskám mellett vártam a jószerencsét és tervezgettem, hogyan is csináljuk, ha miénk lesz a hatalom. Ott tanultam. S hogy elfáradok-e? Nem. Mert szívvel-lélekkel csinálom... Akkor elfáradtam, a semmittevésben, mindig fáradt voltam... Dehát maga ezt nem nagyon értheti. Maga még gyerek volt akkor... De meg kell tanulniok maguknak is. Ifjaknak. Jobban meg kell tanulni, mert itt nem állhatunk meg. A mult szemetjét még tudom söpörni, de új életünk portáján már maguké, az új nemzedéké a nagyobbik rész. Én gondoskodtam is az utánpótlásról. A faluból hat fiatalot küldtem agronómiát tanulni, egyet az orvosi egyetemre, kettőt állatorvosnak, egyet pártiskolára, tizenkettőt meg traktorosnak.

Elbúcsúznak.

— A tisztiorvost el ne felejtse! — figyelmeztet.

Három nap múlva együtt megyünk le a megye székhelyének lejtős utcáján, mivel a Megyei Bíróság a dombon lévő nagy épületben székel.

— Honnan vette Tóth elvtárs ilyen biztosra, hogy Bige kulákot nem rugta le a ló, svindli volt az egész? Hogy úgy vallott az orvos is, ahogy az elvtárs elképzelte?

— Honnan? — s gyermekes mosoly kackiázik az orra tövéen. — Hát először is: az orvosnak szeretője a Bige felesége. Aztán ő is amolyan kulák-csemete-féle. A Felvidékről való, de én tudom... Nem tagadhatja meg a fajtáját... Meg kell tanulni az ellenség eszivel is gondolkozni.

— Megkapták a magukét.

— Meg... A szemetek... Csak a Doboş fia végezne már az orvosi egyetemen. De még két éve van neki hátra... Szóval, most kereshetek orvost. De engem lóva nem tesznek, a teremtésüket.

Már ott járunk a Fő-téren. Balról a nagyvendéglő.

— Most én mondom Tóth elvtárs, igyunk meg egy pohárral.

— Az jó lesz, meleg van.

S ahogy összekoccintjuk a poharat, belenézek a savószemeibe. Hunyorít, engem melegség fut át.

Ilyen szép szemet, ennyi tüzzel, étellel telve, szürkészöld színűben még soha nem láttam.

MEMO METO

Századunknak harsonája

Zengő kürt szől hegyen-völgyön
századunknak harsonája.
Partizánok, hű legények
indulnak a párt szavára.
Nincs, ki gyáva, nincs, ki gyöngé!
Hős hazánknak színe-gyöngye,
bérceinknek szép virága
mozdul most a párt szavára.
Egy a szív és egy a lélek,
egy az anyjuk: tejtěstvérek!
Igazságunk védelmére
századunknak hős csoportja

küldi őket bösz csatába:
s szűköl már a náci horda!
Partizánok, hű legények,
fürgé lányok, friss virágok,
vak golyótól mitse' félnek;
kivívják az igazságot!
— Zendülj, kürtszó, hegyen-völgyön,
csak riasszad tájainkat:
„Minket semmi meg nem ingat!
Bár ha életünk az ára:
hajnal hasad szép hazánkra!”

Albámból fordította: Dér Endre